

Regional livsmedels- strategi för Södermanland 2019–2030

Tillsammans för en ökad
livsmedelsproduktion!

Titel: Regional livsmedelsstrategi för Södermanland 2019–2030

Utgiven av: Länsstyrelsen i Södermanlands län

Utgivningsår: 2019

Handläggare: Karin Larsson

Diariennr: 6741-2018

Rapportnr: 2019:16

ISSN-nr: 1400-0792

Reviderad version 1:1

Rapporten kan beställas hos:

Länsstyrelsen i Södermanlands län

611 86 Nyköping

Tel: 010-223 40 00

Förord

SÖDERMANLAND ÄR ETT LÄN MED STOLTA MATTRADITIONER. Vi har också goda förutsättningar att producera mat från jord till bord. En resa genom länet visar hur generationer av lantbrukare har skapat ett jordbrukslandskap med bördiga odlingsmarker som inbjuder till livsmedelsproduktion av god kvalitet. Samtidigt har gastronomin fått allt större utrymme på många platser, både i tätort och på landsbygd. Det märks exempelvis längs länets vägar där våra invånare och besökare möts av informationsskyltar till gårdsbutiker, restauranger och kaféer.

Länets fina matutveckling under senare år är en kombination av regeringsuppdrag, kreativa matmänniskor och vår sörmländska historia. Detta har medfört att vi i dag har lantbrukare, förädlare och restauratörer som bidrar till matupplevelser i världsklass. För att stärka Södermanlands plats på den gastronomiska kartan tog vi 2014 fram en regional matstrategi. Därigenom har matområdet fått ett ännu större utrymme i det regionala utvecklingsarbetet.

Nu är det dags att ta nästa steg i matarbetet för att utveckla livsmedelskedjan i länet. Det finns goda förutsättningar för en ökad livsmedelsproduktion och en högre självförsörjningsgrad, men vi står också inför många utmaningar. Hela livsmedelskedjan behöver rekrytera fler kunniga yrkesutövare för att säkra morgondagens kompetens. Dessutom ställer klimatförändringar och miljöpåverkan nya och högre krav på såväl lantbrukare och konsumenter som offentlig sektor. Därför är det viktigare än någonsin att vi tillsammans skapar framtida möjligheter för en livsmedelsproduktion på högsta nivå.

Med utgångspunkt i dagens utmaningar har Länsstyrelsen, Regionförbundet och Lantbrukarnas Riksförbund arbetat fram en ny regional livsmedelsstrategi. I det arbetet har det även ingått möten med olika aktörer, som tjänstemän, politiker, lantbrukare, förädlare, mathantverkare, gymnasieelever och ideella föreningar. Genom detta samarbete är vi överens om att vår livsmedelsproduktion ska öka fram till 2030 med fortsatt fokus på hållbarhet och kvalitet. Med den här livsmedelsstrategin ges ytterligare möjligheter att vidareutveckla den sörmländska matkulturen.

Liselott Hagberg
Landshövding i Södermanlands län

Innehåll

01	En regional livsmedelsstrategi	6
	Avgränsning	7
	Andra strategiska dokument	8
02	Södermanlands län och den sörmländska livsmedelsproduktionen	9
	Södermanlands livsmedelsproduktion	9
	Miljöpåverkan och klimatförändringar	11
	Agenda 2030	12
	EU	12
03	Prioriterade områden och centrala värderingar	13
04	Kunskap och teknik för ökad konkurrenskraft	15
	Övergripande mål	15
	Innovation	15
	Kompetensförsörjning och utbildning	15
	Kunskapshöjande insatser	16
05	Regler och villkor	17
	Övergripande mål	17
	Regler och kontroller	17
	Tillstånd och stöd	18
	Offentlig upphandling	18
06	Förutsättningar för företagande	19
	Övergripande mål	19
	Marknad	19
	Ägarbyten	19
	Samarbeten och nätverk	20

07	Sörmländsk matidentitet	21
	Övergripande mål	21
	Den (nya) sörmländska matidentiteten	21
	Den sörmländska konsumtionen	21
	Matupplevelser	22
	Förädling	22
08	Ökad hållbar produktion	24
	Övergripande mål	24
	Ett hållbart jordbruk	24
	Matsvinn	25
	Resiliens och krisberedskap	25
	Arealanvändning	26
	Frukt och grönsaker	26
	Alternativa produktionsgrenar	26
	Vilt	27
09	Beskrivning av arbetsgången och fortsatt arbete	28
10	Bilaga – andra strategier, projekt och skrifter	30
11	Källor	32

01 En regional livsmedelsstrategi

LIVSMEDELSPRODUKTIONEN ÄR VIKTIG FÖR SVERIGE. Primärproduktionen, det vill säga det som kommer från jorden och naturen, och livsmedelsförädlingen ger både arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt. Tillväxten sker ofta på landsbygden där många av företagen finns. Den svenska livsmedelsproduktionen bidrar med uppskattade och viktiga värden: det öppna landskapet, den biologiska mångfalden och vår kulturhistoria. Sverige har en av världens strängaste lagstiftningar för livsmedelsproduktion och djurskydd. Det innebär att maten som produceras här är säker att äta, att den håller god hygienisk kvalitet och att vi strävar efter att produktionen är miljömässig och etisk. Med rätt förutsättningar kan livsmedelsproduktionen bli en viktig motor i omställningen till en grön ekonomi där hållbarhet och omtanke om miljö är det viktigaste. Men det är också viktigt att titta på hur sårbara vi är och vilken beredskap vi har om något skulle hända. Ju större inhemsk produktion av livsmedel vi har, desto mindre känsligt är landet för störningar, som till exempel minskade importen av livsmedel. De senaste decennierna har självförsörjningsgraden sjunkit snabbt, och med tanke på säkerhetsläget i omvärlden kan den behöva öka igen.

Under de senaste decennierna har lantbruket och livsmedelsproduktionen tappats med bristande lönsamhet. Svenska livsmedelsproducenter konkurrerar på en global marknad med lantbruk som inte kan mäta sig med hur effektivt det svenska lantbruket är när det gäller miljö och djuromsorg. De extra resurser som svenska lantbrukare lägger på sin produktion gör att den blir dyrare, men det skapar också mervärden och livsmedel som är mer hållbara.

I juni 2017 beslutade riksdagen om en nationell livsmedelsstrategi som ska öka Sveriges livsmedelsproduktion. Det är den första svenska livsmedelsstrategi som innefattar hela livsmedelskedjan. Den nationella livsmedelsstrategin innehåller riktlinjer och verktyg som ska användas för att öka produktionen av livsmedel i landet, och den har tre prioriterade områden: regler och villkor, konsument och marknad samt kunskap och innovation.

► Den svenska livsmedelsproduktionen bidrar med uppskattade och viktiga värden: det öppna landskapet, den biologiska mångfalden och vår kulturhistoria.

► Tre prioriterade områden för den nationella livsmedelsstrategin: regler och villkor, konsument och marknad samt kunskap och innovation.

DEN NATIONELLA STRATEGINS ÖVERGRIPANDE MÅL¹

”En konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet. Produktionsökningen, både konventionell och ekologisk, bör svara mot konsumenternas efterfrågan. En produktionsökning skulle kunna bidra till en ökad självförsörjningsgrad av livsmedel. Sårbarheten i livsmedelskedjan ska minska”.

► 2014 var vi ett av de första länen i Sverige med att ta fram en egen regional matstrategi.

När den nationella livsmedelsstrategin lanserades fick även Sveriges alla län i uppdrag att ta fram regionala livsmedelsstrategier. Men i Södermanlands län är arbetet med livsmedelsstrategier inget nytt – 2014 var vi ett av de första länen i Sverige med att ta fram en egen regional matstrategi.

Det övergripande syftet med den regionala livsmedelsstrategin är att livsmedelsproduktionen till år 2030 ska ha ökat betydligt i volym, att den är hållbar och ger möjlighet till tillväxt och ökad lönsamhet. Strategin riktar sig till alla aktörer i länet som arbetar med livsmedel och uppmuntrar dem till arbeta brett i både privat, offentlig och ideell sektor. Den regionala livsmedelsstrategin ska inkludera matens färd från jord till bord och tillbaka igen. Det innebär att vi ska ta hänsyn till olika aspekter längs hela livsmedelskedjan, som näringskretslopp, miljöpåverkan, lönsamhet för företag, kompetensförsörjning i sektorn och måltidsupplevelsen. I strategin läggs större tyngdpunkt på de första leden i livsmedelskedjan för att vi ska kunna producera mer i länet. Detta är ett medvetet val, eftersom det gör det möjligt för flera aktörer, som kommer i den senare delen av kedjan, att ta del av mat som är producerad i Södermanland. Med hjälp av strategin kan också alla företag och organisationer som är aktiva inom livsmedelssektorn i Södermanland få en starkare utveckling. Det här dokumentet ska kunna användas som vägledning vid politiska beslut och för att hjälpa företagare så att deras verksamheter kan utvecklas och växa. Södermanlands livsmedelsstrategi är en avsiktsförklaring där vi gemensamt uttrycker hur viktig livsmedelsproduktionen och maten är för oss.

Den nationella livsmedelsstrategin och den regionala livsmedelsstrategin skiljer sig något åt i begrepp och form, men det sakliga innehållet är oftast detsamma. Till exempel finns den nationella strategins tre prioriterade områden även med i den regionala, men de är uppdelade och går många gånger under andra namn. Den regionala livsmedelsstrategins uppdrag är nämligen att identifiera länets egna utmaningar och möjligheter, medan den nationella riktar sig mot de övergripande utmaningar som finns i hela landet. Sverige är ett stort land med många olika typer av jordbrukslandskap, och olika landsdelar möter olika utmaningar. Att beskriva just Södermanlands förutsättningar, i stället för att bara utgå från den nationella livsmedelsstrategin, är ett sätt för oss att tydligt visa på vilka satsningar som är viktigast just här och vad vi behöver göra för att kunna bidra till det nationella målet.

Den regionala livsmedelsstrategin beskriver många av insatsområdena på en mer allmän nivå i stället för i detaljer. Detta är ett medvetet val. Syftet med strategin är att ge en beskrivning och en allmän bild av nuläget i Södermanlands livsmedelssektor. I handlingsplanen, som hör till strategin, beskrivs de olika satsningarna på detaljnivå.

► Syftet med strategin är att ge en beskrivning och en allmän bild av nuläget i Södermanlands livsmedelssektor.

I den regionala livsmedelsstrategin används begreppen regional, lokal och närproducerad mat. Begreppen regional och lokal mat beskriver mat som är producerad inom länet, medan begreppet närproducerad mat betyder att varan är odlad eller producerad nära där vi handlar.

Avgränsning

Det har varit nödvändigt att göra avgränsningar och prioriteringar i den regionala livsmedelsstrategin för att vi ska kunna lägga kraften där vi tror att den gör störst nytta. Tyngdpunkten i strategin ligger på livsmedelskedjan från jord till bord. Därför har exempelvis infrastrukturfrågor inte fått plats. Även frågor som handlar om dricksvatten har valts bort eftersom länsstyrelserna och kommunerna fram till 2020 arbetar med dessa frågor i ett särskilt strategiprojekt. Frågor om beredskap och civilförsvar behandlas till viss del, men eftersom arbetet med civilt försvar till största delen är kopplat till försvarsfrågor har vi gjort vissa avgränsningar.

Andra strategiska dokument

Livsmedelsproduktionen berörs givetvis av många fler områden än de som tas upp i denna strategi. Det finns flera internationella, nationella och regionala målsättningar som har betydelse och påverkar området. Exempel på detta är Agenda 2030, nationella miljömål och vattendirektiv. Se bilagan Andra strategier, projekt och skrifter för mer information och fördjupad läsning. ●

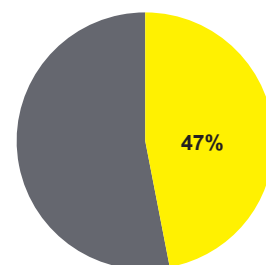
02 Södermanlands län och den sörmländska livsmedelsproduktionen

SÖDERMANLANDS LÄN BESTÅR AV NIO KOMMUNER: Eskilstuna, Flen, Gnesta, Katrineholm, Nyköping, Oxelösund, Strängnäs, Trosa och Vingåker. Vid årsskiftet 2017/2018 hade länet 291 341 invånare². Att det finns många tätorter och en stark landsbygd är typiskt för länet. I Södermanlands län bor hela 47 procent av befolkningen på just landsbygden³. En stor andel av invånarna pendlar, dels mellan kommunerna i länet, dels till andra län. De största in- och utpendlingslänen är Stockholm, Västmanland och Östergötland. Utpendlingen är större än inpendlingen⁴. Till år 2030 förväntas länet öka till 326 156 personer, och till år 2050 till 355 443⁵. I framtiden kommer det att ställa helt nya krav på samhället när det gäller infrastruktur, samhällsservice och inte minst livsmedelsproduktionen.

Södermanlands län är ett välbesökt turistmål. År 2017 hade de aktörer i länet som erbjuder inkvartering cirka en miljon övernattningar⁶. Södermanland har många tillgångar att bygga sin turistverksamhet på. Här finns närheten till naturen, möjligheter till aktiviteter, ett stort kulturutbud och det som är särskilt unikt för oss – 400 slott och herresäten. År 2017 arbetade 2 700 personer inom besöksnäringen i länet. Besöksnäringen i Södermanland växer och omsättningen ökade med 18 procent till totalt 3,6 miljarder kronor mellan åren 2010 och 2016. Det är särskilt antalet utländska turister som ökar. De lockas av våra naturnära matupplevelser, kulturhistoriska miljöer och vår högklassiga mat⁷.

Södermanlands livsmedelsproduktion

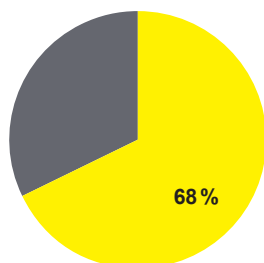
De naturgivna förutsättningarna tillåter många olika produktionsinriktningar och produktionssätt. Det finns plats för alla typer av lantbruk: mjölkgårdar, spannmålsproducenter, grisuppfödning och grönsaksodling. Här finns restauranger och prisbelönta caféer, små gårdsbutiker och storskaliga livsmedelsfabriker. I Södermanland kan alla delar av värdekedjan mötas och samsas, och det är något vi vill se även i framtiden. Det finns med andra ord en stor potential för vår livsmedelssektor att växa.

► Södermanlands län bor hela 47 procent av befolkningen på just landsbygden³.

Livsmedelssektorn i Södermanland är, precis som i resten av Sverige, en bransch med utmaningar. Länet har under en längre tidsperiod tappat många livsmedelsproducenter. Efter världskriget och fram till 1990-talet hade Sverige som mål att ha en viss grad av självförsörjning. Det var något som garanterades via statliga insatser inom livsmedelsproduktionen⁸. Men under 1990-talet påbörjades en avreglering av jordbruket, och i och med inträdet i EU kom förhållningssättet till jordbruket att omvandlas på nationell nivå. I dag har Sverige en självförsörjningsgrad på cirka 50 procent.

► **Mjolkproduktionen i Södermanland har sjunkit från att ha en självförsörjningsgrad på över 100 procent¹¹ till 68 procent på bara några år.**

När det gäller socker, morötter och spannmål producerar Sverige tillräckligt för att möta vår egen efterfrågan. Men på produkter som tomat eller lamm har vi en självförsörjningsgrad på bara 15 respektive 30 procent nationellt sett⁹. Om vi tittar på hur vi klarar att möta de regionala konsumenternas efterfrågan på fågel har vi en hög grad av självförsörjning som ligger på hela 353 procent. Däremot har Södermanland en väldigt liten produktion av frukt och grönt – produktionen av äpplen och morot motsvarar endast 0,18 procent respektive 0,5 procent av självförsörjningsgraden¹⁰.

Livsmedelsbranschen har, som tidigare nämnts, även brottats med bristande lönsamhet, och många företag har fått läggas ner. Detta har i särskilt drabbat landets mjölkgårdar, även om effekterna har setts i hela sektorn. I Södermanland blir detta tydligt om man ser till att självförsörjningsgraden sjunkit från att vara över 100 procent till 68 procent¹¹ på bara några år.

Riksgenomsnittet är 7 procent jordbruksmark. Jämfört med det är andelen jordbruksmark i Södermanland ganska stor med sina 23 procent. Det syns också i landskapet. Detta ger Södermanland goda förutsättningar för att ha en stor livsmedelsproduktion av både animalier och vegetabilier. 88 procent av jordbruksmarken består av åkerareal och 12 procent är betesmark eller slåtteräng¹². Betesmarkerna består av både kultiverade betesmarker och naturbetesmarker.

År 2016 fanns det 2 947 företag inom jordbruk, fiske, vattenbruk och jakt i Södermanland. Tillsammans sysselsatte företagen 1 977 personer¹³ och hade en omsättning på 3,59 miljarder kronor¹. I livsmedelskedjans senare led, som livsmedelsframställning och framställningen av drycker, fanns 111 företag med totalt 1 708 anställda¹⁴ och omsättningen var 3,253 miljarder kronor¹⁵. Andelen utrikesfödda inom jordbruk, fiske, vattenbruk och jakt är ungefär 8 procent och inom framställning av livsmedel och drycker är andelen 37 procent¹⁶. Av de som arbetar med framställning av livsmedel och drycker är cirka 42 procent kvinnor. Inom jordbruk, fiske, vattenbruk och jakt är andelen kvinnor ungefär 26 procent¹⁷.

Södermanland har även många duktiga företagare som serverar mat och dryck. År 2016 omsatte 720 caféer, restauranger, cateringverksamheter och barer tillsammans 1,979 miljarder kronor och sysselsatte 2 781 personer¹⁸. Inom denna bransch är fördelningen mellan könen jämn, och 42 procent av de förvärvsarbetande är utlandsfödda¹⁹.

Även handeln med livsmedel är omfattande i länet. År 2017 var enbart omsättningen för butiker, varuhus och stormarknader 6,627 miljarder kronor (exklusive moms). Den specialiserade butikshandeln, till exempel frukt och grönsaker eller kött och charkuterier, hade under samma period en omsättning på 981 miljoner kronor, och torghandeln omsatte 8 miljoner kronor²⁰. Södermanlands lantbrukare är duktiga på att tillverka produkter av bra kvalitet. Länet utmärker sig med produktionen av spannmål och fågel. Produktionen av grönsaker och frukt är liten, men det finns kapacitet att öka trädgårdsproduktionen. Potentialen i livsmedelsproduktionen behöver tas

---

2 947

► År 2016 fanns
det 2 947 företag
inom jordbruk, fiske,
vattenbruk och jakt i
Södermanland.

---

¹ Lantbruket och besöksnäringen som är kopplade till livsmedel har en stor andel säsongsanställda, som ibland är svåra att synliggöra i statistiken. Detta beror både på när mätningen görs på året och på att statistiken ibland redovisar i helårsekvivalenter. Detta gör att ett företag som sysselsätter tre personer på 33 procent i stället ser ut att endast sysselsätta en person.

► **Södermanlands lantbrukare är duktiga på att tillverka produkter av bra kvalitet.**

---

tillvara och användas, och länets aktörer behöver skapa incitament för att utveckla sina verksamheter så att efterfrågan på lokala produkter främjas.

Södermanlands geografiska läge ger många fördelar. Närheten till det befolkningstäta Mälardalsområdet innebär att det finns en marknad för försäljning av länets produkter och en möjlighet att locka besökare till länet. Detta ska användas till vår fördel. Den köpstarka marknaden ger lantbrukare och livsmedelsproducenter möjligheter att utöka sina affärer och verksamheter. Efterfrågan på produkter är bred, på alltifrån mathantverket och det specialiserade, som mejerivaror och vegetabiliska produkter, till grossisternas och den offentliga sektorns efterfrågan på mer spannmål, mjölk och potatis av hög kvalitet.

Matintresset hos befolkningen ökar stadigt. Fler blir mer medvetna om vad de äter och hur maten produceras. Det gör att olika trender förändras över tid. Genom omvärldsbevakning och anpassning av produktionen efter konsumenternas efterfrågan på specialprodukter kan länets lantbrukare och livsmedelsproducenter öka sin tillväxt och hitta nya marknader och målgrupper.

Miljöpåverkan och klimatförändringar

Ekosystemtjänster bidrar direkt eller indirekt till att öka välbefinnandet hos oss människor²². Insekternas pollinering och jordbruksmarkens förmåga att binda koldioxid är exempel som är kopplade till livsmedelsproduktionen. Livsmedelsproduktionen och människan är beroende av dessa ekosystemtjänster. Därför är det väldigt viktigt att vi mår om vår närmiljö och de livsviktiga processer som pågår där.

Lantbruket påverkar miljön, både positivt och negativt. När det gäller klimatpåverkan bidrar lantbruket med utsläpp av växthusgaser. Å andra sidan kan livsmedelsproduktionen även fungera som en kolsänka när marken binder in koldioxid. Näringsläckage från livsmedelsproduktionen bidrar till övergödningen av vattendrag, och även om läckaget har minskat de senaste tre decennierna finns det fortfarande utrymme för förbättringar²¹. En positiv miljöpåverkan som livsmedelsproduktionen medför är djurens bidrag till den biologiska mångfalden när markerna betas.

► **Lantbruket påverkar miljön, både positivt och negativt.**

Klimatförändringarna kan göra så att möjligheten att producera livsmedel i de mest drabbade områdena minskar. Detta ställer krav på att jordbruket och livsmedelsproduktionen i andra delar av världen måste öka för att vi ska kunna försörja världens befolkning. Vi vet inte med säkerhet vad klimatförändringarna kommer att innebära för varken Södermanland eller Sverige, men forskning har påvisat sannolika scenarier. Det är troligt att temperaturen kommer att stiga och att växtodlingssäsongen förlängs. Det innebär bland annat att odling av nya grödor kommer att bli möjlig i Södermanland. Men en ökad temperatur kommer även att innebära nya svårigheter. Det kan bli fler

skadeinsekter, fler och nya växt- och djursjukdomar, ett ökat ogrästryck samt ett ökat inflöde av invasiva arter som kan förstöra lokala ekosystem.

Det är också troligt att ett förändrat klimat leder till mer extremväder, som extrema skyfall och långvarig torka²³. I Södermanland finns i dag goda förutsättningar för att producera mat med hög kvalitet. Tillsammans med satsningar för att begränsa livsmedelsproduktionens klimatavtryck ska de förutsättningarna tas till vara och användas i förberedelserna för nya förutsättningar för produktion.

Agenda 2030

Agenda 2030, som antogs år 2015, är FN:s gemensamma plan för hur arbetet med en mer hållbar värld ska bedrivas. Agendan, som antogs 2015, listar 17 globala mål som ska leda till att minska den extrema fattigdomen, att öka jämlikheten, att främja fred och rättvisa och att förhindra klimatkrisen²⁴. Flera av målen, exempelvis 2. Ingen hunger, 12. Hållbar konsumtion och produktion och 13. Bekämpa klimatförändringarna, går att koppla direkt till livsmedelsproduktionen. Arbetet med Agenda 2030 pågår på alla nivåer i samhället. Länsstyrelsernas uppdrag är till exempel att arbeta med frågor som är kopplade till Agenda 2030 på regional nivå och att sträva mot en hållbar utveckling inom alla målområden²⁵. Det påverkar direkt arbetet med livsmedelsstrategin. Ett annat exempel på övergripande mål som påverkar arbetet på regional nivå är Sveriges 16 nationella miljö kvalitetsmål som beskriver vilket tillstånd den svenska miljön ska befinna sig i²⁶.

EU

EU har i dag stor påverkan på den svenska livsmedelsproduktionen. EU:s gemensamma jordbrukspolitik, CAP, sätter ramarna för hur produktionen ser ut och vilken typ av produktion som gynnas. EU påverkar även de lagar och regler som finns för hur verksamheterna ska se ut. Medlemskapet i EU innebär också att svenska livsmedelsproducenter konkurrerar med andra europeiska bönder på den fria marknaden, trots att de svenska producenterna ofta har högre krav på sina verksamheter i den nationella lagstiftningen. CAP ska skapa en levande landsbygd i hela EU, och delfinansierar tillsammans med det egna landet insatser, projekt och arbete med livsmedelsproduktionen. Detta sker med olika bidrag och stöd som hanteras via landsbygdsprogrammet. Flera myndigheter hanterar stöd inom landsbygdsprogrammet. Nuvarande programperiod är 2014–2020, och arbetet med att forma inriktningen för nästa period pågår nu. ●

► Agenda 2030:

17

globala mål som ska leda till att minska den extrema fattigdomen, att öka jämlikheten, att främja fred och rättvisa och att förhindra klimatkrisen.

03 Prioriterade områden och centrala värderingar

DET ÖVERGRIPANDE SYFTET med den regionala livsmedelsproduktionen är att livsmedelsproduktionen till år 2030 ska ha ökat betydligt, att den är hållbar och ger möjlighet till tillväxt och ökad lönsamhet. För att vi ska nå dit till år 2030 behövs insatser på flera områden. Maten och produktionen måste bli viktigare, och den måste få ta mer plats i både näringsliv, politik och i hemmen. I strategin finns fem områden som är särskilt viktiga att arbeta med.

DESSA PRIORITERADE OMRÅDEN ÄR:

- kunskap och teknik för ökad konkurrenskraft
- regler och villkor
- förutsättningar för företagande
- sörmländsk matidentitet
- ökad hållbar produktion

I strategin behandlas varje område i ett eget kapitel. Där beskrivs de utmaningar som finns och målen vi vill nå. En handlingsplan har tagits fram som stöd för livsmedelsstrategin där varje område med mål preciseras närmare. Handlingsplanen är ett levande dokument, som ska uppdateras kontinuerligt under åren fram till 2030. Till varje mål i handlingsplanen finns aktiviteter kopplade. De olika aktiviteterna ska bidra till att uppfylla målen.

Vi ska särskilt ta hänsyn till tre grundläggande värderingar som ska genomföra arbetet och de insatser som görs för att uppnå målen inom Södermanlands livsmedelsstrategi. Dessa är hållbarhet, hälsa och samverkan.

Strategin använder FN:s definition av hållbarhet. Den beskriver en hållbar utveckling som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov. Hållbar utveckling består av tre dimensioner: den sociala, den ekologiska² och den ekonomiska hållbarheten. I arbetet med att öka produktionen i länet är det viktigt att vi tar hänsyn till alla tre dimensionerna.

3

grundläggande värderingar:

- ▶ Hållbarhet
- ▶ Hälsa
- ▶ Samverkan

² Ekologisk i meningen miljömässigt stabila och välfungerande ekosystem.

Rätten till högsta möjliga fysiska och psykiska hälsa finns med i FN:s förklaring om mänskliga rättigheter. Att vara frisk, fri från sjukdomar, hälsoproblem och lidande är centralt och viktigt för människor²⁷. Folkhälsomyndigheten har ett övergripande mål för den nationella folkhälsopolitiken. Det handlar om ”att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa hos hela befolkningen och att sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation”. Att jobba med hälsa innebär till exempel att arbeta med nyttigare varor och produkter, men också att uppmuntra till goda kostvanor. Det kan också handla om hur vi kan arbeta med vår livsmedelsproduktion för att säkerställa att människor mår bra i framtiden. Sverige har under många år arbetat för att använda så lite antibiotika som möjligt på lantbrukets husdjur för att förebygga resistens mot antibiotika. Det är ett exempel på hur långsiktiga hälsoperspektiv kan samordnas med livsmedelsproduktionen.

För att livsmedelsproduktionen i länet ska öka och utvecklas krävs samverkan. Aktörer genom hela livsmedelskedjan behöver utbyta idéer, erfarenheter och kunskap med varandra. Det krävs också att aktörer, både inom och utanför länet, stöttar varandra så att fler vågar ta nya steg framåt. Samverkan kan bedrivas inom hela kedjan och i många olika konstellationer. Samverkan kan också ske med andra branscher. Ibland är det de mest oväntade samarbetena som ger de bästa resultaten i form av nya idéer och innovationer. ●

► **Folkhälsomyndigheten**
övergripande mål: ”Att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa hos hela befolkningen och att sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation.”

---

04 Kunskap och teknik för ökad konkurrenskraft

SAMHÄLLET UTVECKLAS STÄNDIGT. Det gör livsmedelssektorn och lantbruket också. Nya behov av digitalisering och innovativa tekniklösningar uppstår hela tiden³. Det finns ett behov av kompetent arbetskraft genom hela livsmedelskedjan. För att utveckla och öka Södermanlands livsmedelsproduktion behöver vi satsa på att höja kompetensen i både liten och stor skala. Det kan vara genom utbildningar, kurser och rådgivning. Redan i grundskolan behöver eleverna få kunskap om livsmedelsproduktion och hållbarhet. Det kan skapa ett intresse för att vilja arbeta med dessa frågor i framtiden. Genom att satsa på kunskaps- och teknikutveckling kan vi tillsammans öka livsmedelsproduktionens konkurrenskraft, så att våra producenter kan stå starka på den globala marknaden.

Övergripande mål

DE ÖVERGRIPANDE MÅLEN ÄR ATT

- öka kompetensförsörjningen och främja kunskapsutvecklingen genom att stärka branschens attraktionskraft
- öka användningen av innovationer, ny teknik och nya metoder

Innovation

Lantbruket och livsmedelsproduktionen står inför många nya utmaningar, inte minst med tanke på klimatförändringarna som hotar att förändra vår miljö. För att begränsa den negativa påverkan på miljön och tackla de utmaningar som finns behöver vi nya lösningar inom livsmedelssektorn. För handeln kan det handla om nya, smarta biobaserade förpackningar, som ökar produkternas hållbarhet samtidigt som förpackningens påverkan på miljön minskar. Ett annat område som blir allt viktigare inom livsmedelsproduktionen är digitalisering. För lantbruk och små livsmedelsföretag kan det vara svårt att investera i innovationer, nya grödor och ny teknik. Kostnaderna för att investera är ofta stora samtidigt som företagaren står ensam med risken om tekniken inte skulle fungera. I länet pågår i dag arbeten med plattformar för de biobaserade näringarna. Länet ska fortsätta att satsa på de plattformar, idéverkstäder och arenor som finns för att ge våra företagare möjligheter att testa och ta fram nya idéer, produkter, metoder och tekniker.

► För att begränsa den negativa påverkan på miljön och tackla de utmaningar som finns behöver vi nya lösningar inom livsmedelssektorn.

³ I livsmedelsstrategin definieras innovation som en "lösning som har en tydlig originalitet och får ett påtagligt genomslag genom värdeskapande för konsumenterna" (Macklean, 2018).

Kompetensförsörjning och utbildning

Frågan om kompetensförsörjning är aktuell inom hela livsmedelskedjan. En framtida brist på arbetskraft är ett verkligt hot mot livsmedelssektorns långsiktighet och kan förhindra att nya företag startar. Särskilt bland länets lantbrukare är medelåldern hög. Det gör att det snart finns risk för att vi ska förlora kunskap om hur jordbruk bedrivs i länet. Det är därför viktigt att länet, via de gymnasieutbildningar som finns, satsar på ungdomar som vill arbeta inom livsmedelskedjan. Södermanland behöver bli bättre på att matcha sektorns efterfrågan med ungdomarnas kunskaper vid examen, så att det råder balans mellan efterfrågad och faktisk kompetens. Det behövs gemensamma insatser för att göra naturbruks-, kock- och serviceutbildningarna mer attraktiva. Det måste också finnas lämpliga praktikplatser. Även efter gymnasiet ska invånarna i länet ha möjlighet att hitta ett arbete i jordbruket och livsmedelsproduktionen genom olika vuxenutbildningar.

I Södermanlands län bor många utrikesfödda. Många av dem har goda kunskaper om livsmedelsproduktion, jordbruk och mat. Livsmedelssektorn behöver bli bättre på att ta tillvara dessa kunskaper och kompetenser för att kunna lyfta och bredda den regionala produktionen. Men det finns utmaningar som kunskapsbrist i språk eller svensk lagstiftning när det gäller arbetsmiljö och djurskydd. Här behöver vi ha effektiva utbildningar som gör det möjligt för dessa personer att snabbt ta sig in i arbetslivet. Mentorskap, anpassad språkundervisning och dialog med Arbetsförmedlingen, Migrationsverket och kommunerna är insatser som kan göra det möjligt för fler nysvenskar att hitta ett arbete inom livsmedelssektorn.

Kunskapshöjande insatser

Enligt Södermanlands läns klimat- och energistrategi behöver barn och unga få mer undervisning i hållbarhetsfrågor. En viktig del i detta är livsmedelsproduktionen. Fram till 2030 behöver länet arbeta för att öka kunskapen om livsmedelsproduktion och hur den påverkar och påverkas av miljön. Därför behöver vi satsningar som gör att barnen redan i tidig skolålder kommer i kontakt med jordbruk och livsmedelsproduktion. Utbildningspassen ska även väcka ett större intresse hos barn och unga för livsmedelsproduktionen. I förlängningen gör det att fler söker till utbildningar som har kopplingar till branschen.

Många livsmedelsföretag och jordbruk är enskilda firmor med få anställda. I den situationen kan det vara svårt att satsa på kompetenshöjande insatser. Därför behöver länet skapa utbildningar, kurser och möjligheter att utbyta erfarenheter som passar lantbruket och livsmedelsföretagarna. För att kunna utveckla sin verksamhet kan företagaren även behöva rådgivning, till exempel vid start av nya verksamheter. Det är viktigt att rådgivningen är så pass bred att den kan anpassas utifrån olika företags behov, storlek, inriktning och ekonomi. I Södermanland ska det år 2030 finnas rådgivning som passar alla typer av verksamheter inom livsmedelssektorn och som hjälper företagen att öka sin produktion och lönsamhet. ●

► **Frågan om kompetensförsörjning är aktuell inom hela livsmedelskedjan. En framtida brist på arbetskraft är ett verkligt hot mot livsmedelssektorns långsiktighet och kan förhindra att nya företag startar.**

---

05 Regler och villkor

REGLER OCH VILLKOR ÄR ETT SÄRSKILT UTPEKAT OMRÅDE både i den nationella och i den regionala livsmedelsstrategin. Regler ska fungera praktiskt och garantera trygghet för producenter och konsumenter men även för miljön. Vissa delar är svåra att påverka på länsnivå, men i de fallen kan regionala myndigheter kartlägga behov och utmaningar och lyfta dem nationellt. En viktig del inom området är förmågan att kommunicera och utbyta information med varandra. Det är något som vi kan arbeta aktivt med på lokal och regional nivå. Om vi kan förstå varandra och utbyta erfarenheter är det enklare att jobba i samma riktning.

Övergripande mål

DE ÖVERGRIPANDE MÅLEN ÄR ATT

- **öka samverkan och förståelsen mellan offentliga, privata och ideella aktörer som arbetar med livsmedelskedjans alla delar.**

► **Regler och kontroller leder till att alla verksamheter konkurrerar på lika villkor och minskar risken för att regelverket inte följs.**

Regler och kontroller

De regler som finns inom livsmedelsproduktionen är företagens och myndigheternas sätt att garantera att maten vi äter är hygienisk och säker och att produktionen lever upp till miljökraven. Genom att kontrollera de livsmedel som produceras kan konsumenten vara säker på att maten på tallriken varken kommer göra någon sjuk eller bidra till en otillåten miljöpåverkan. Regler och kontroller leder till att alla verksamheter konkurrerar på lika villkor och minskar risken för att regelverket inte följs. Reglerna bidrar också till en långsiktig och hållbar utveckling som är positiv för både miljö och samhälle. Livsmedelsproduktionen består av flera led med olika regelverk, och många företagare upplever att koordineringen mellan dessa regelverk behöver förbättras.

Regler, villkor och förordningar bestäms ofta på nationell nivå av regering, riksdag och andra myndigheter, som Jordbruksverket eller Livsmedelsverket. Andra regler bestäms på internationell nivå av EU. Därför är det svårt att påverka reglernas utformning på lokal och regional nivå. Länsstyrelsen, kommunerna, regionen och intresseorganisationer kan ändå kartlägga de behov och möjligheter som finns och lyfta dem till berörda myndigheter på

nationell nivå. På regional och lokal nivå kan aktörerna även påverka hur kommunikationen och utbytet mellan företagare och myndigheter ser ut. Regionala myndigheter har också en viktig roll som rådgivare till företagare när det gäller regler och kontroller, och här finns utrymme att förbättra det regionala arbetet.

Därför ska aktörerna i Södermanland aktivt arbeta för att förbättra dialogen mellan företag och myndighet. Det behövs också samordnande insatser för att underlätta för länets företagare. Det är särskilt viktigt att skapa en större samstämmighet mellan kontrollerna. För att uppmuntra fler nyanlända att starta egna företag inom livsmedelssektorn kan länet arbeta för att göra reglerna mer tillgängliga för denna grupp. Det kan handla om att översätta till hemspråk, ta fram mentorer som kan stötta eller anordna utbildningar på lätt svenska om till exempel livsmedelssäkerhet. I framtiden ska både företagare och offentliga aktörer känna att informationen, kommunikationen och förståelsen för tillståndsprövning, tillsyn och kontroller samt förutsättningarna för stöd och bidrag fungerar väl.

Tillstånd och stöd

Det är vanligt att olika typer av tillstånd behöver sökas när någon vill starta en ny verksamhet eller förändra en verksamhet som redan finns. Den som driver en verksamhet måste känna till vilka tillståndsprövningar som behövs och vilka förutsättningar som gäller. Det är också viktigt att veta när en verksamhet är anmälningspliktig. Ett sätt att snabba på processen från idé till verksamhetsstart är att som företagare arbeta parallellt med finansiering och tillståndsansökan. Här är det också viktigt att de offentliga organisationerna stödjer utvecklingen och är en stabil part till livsmedelsbranschen genom att på ett lättillgängligt och samordnat sätt informera om den lagstiftning som gäller, om lagstiftningens syfte och vilka olika tillstånd som krävs. Organisationerna behöver också informera om olika stöd som företagen kan få.

► Länets kommuner visar redan i dag en stor vilja och entusiasm för att upphandla mat som producerats i Södermanland.

Offentlig upphandling

Offentlig upphandling kan vara ett utmärkt verktyg för att stimulera regional och lokal produktion. Lokalt producerad mat innebär lägre utsläpp från transporter, och ger beställarna möjlighet att besöka och själva kontrollera att livsmedelsproduktionen uppfyller alla krav. Genom att köpa regionalt producerad mat kan de offentliga köken servera hållbar och nyttig mat samtidigt som de stärker näringslivet i länet. En effektiv och bra upphandling med villkor som är utformade efter verksamhetens behov kan också leda till minskat matsvinn om måltiderna anpassas efter brukarnas dagliga behov. Länets kommuner visar redan i dag en stor vilja och entusiasm för att upphandla mat som producerats i Södermanland. Men de behöver, precis som många lokala livsmedelsföretag som vill lägga anbud, stöd i sitt arbete.

Lagen om offentlig upphandling upplevs av kommunerna som komplex. Tillsammans med utmaningen att utforma anpassade kontrakt och budgetbegränsningar kan lagen om offentlig upphandling innebära svårigheter för upphandlarna. Inom arbetet med offentlig upphandling behövs gemensamma instanser för att fler lantbrukare ska kunna lägga anbud och se till att tillgången och efterfrågan växer i takt med varandra. Vi behöver även ta fram utbildningar till de offentliga aktörerna till smarta upphandlingar. De offentliga aktörerna behöver också utveckla sin kompetens när det gäller vilka krav som kan ställas, hur de ställs och hur de kan arbeta för tydliga förutsättningar för både små och stora producenter. Det är viktigt att tänka på att det många gånger är lättare för producenter att lämna anbud gemensamt än som enskilda företag. Vi bör också verka för att de grossister som finns ska utöka sitt utbud av regionala och svenska produkter. ●

06 Förutsättningar för företagande

DET FINNS MÅNGA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ETT BRA och effektivt företagande. Lönsamhet, att få utvecklas och att kunna sälja sina produkter och tjänster är bara några. En utmaning som länet står inför är hur marknaden och konsumtionen ska utvecklas för att bli mer hållbar. Många av länets livsmedelsföretag är små med en eller ett fåtal anställda. Det gör att det är svårt att hinna engagera sig i frågor utanför företaget. Här är det extra viktigt att privat, ideell och offentlig sektor tillsammans tar ett helhetsgrepp om dessa frågor så att vi kan få effektiva och hållbara lösningar.

Övergripande mål

DE ÖVERGRIPANDE MÅLEN ÄR ATT

- **förbättra möjligheterna för företagare att utveckla sina verksamheter genom förbättrad lönsamhet.**

Marknad

En välfungerande marknad är oerhört viktig för producenterna och livsmedelsföretagarna. Olika företag har olika förutsättningar och vilja. Vissa vill sälja direkt till slutkonsument, andra vill sälja till grossist. Export utanför länet och utanför Sverige blir mer intressant. För att arbeta med detta behöver Södermanlands län öka kontaktytan mellan företagen, grossisterna och handlarna för att få till en bättre dialog. Det behövs nya lösningar för hur handeln kan se ut. Både producenter och konsumenter efterlyser tätare kontakter och färre mellanhänder. Digitala hjälpmedel kan vara en del av lösningen. För att få till detta behövs nya smidiga lösningar för distribution och logistik.

Ägarbyten

För att det även i framtiden ska finnas en livsmedelsproduktion i Södermanlands län måste det bli lättare för en ny generation lantbrukare att ta över. Det är en utmaning för många unga att ha råd att överta en verksamhet eller att göra investeringar. I dag kan det krävas alternativa metoder för att överta lantbruk, som att ta över i etapper. Det är viktigt att de inblandade parterna kan få rådgivning och stöd i processen. De regionala myndigheterna har begränsat inflytande i denna fråga. Det är därför viktigt att man inom den privata sektorn tillsammans med bankerna söker nya lösningar och metoder.

► **Det är en utmaning för många unga att ha råd att överta en verksamhet eller att göra investeringar.**

I dag finns många duktiga livsmedelsförädlare, mathantverkare och restauratörer som en dag kommer att vilja dra sig tillbaka eller sälja företaget. Det är inte ovanligt att deras företag exempelvis är platsbundna till den egna gården. Det gör att viljan att sälja företaget kan vara liten och att det då är enklare att lägga ner verksamheten. Här finns en stor utmaning i att kunna paketera dessa företag som koncept så att de går att sälja. Om Södermanland kan lyckas med detta kan många framgångsrika och lokala företag finnas kvar och driva utvecklingen framåt.

► Genom att samarbeta kan företagen också hitta nya lösningar på exempelvis logistikproblem och därmed öka sin lönsamhet.

Samarbeten och nätverk

En förutsättning för att ha en så effektiv livsmedelsproduktion som möjligt är att livsmedelskedjans aktörer kan kommunicera med och ha utbyte av varandra. Som liten företagare eller förening kan det vara svårt att hitta kraften, och framför allt tiden, att engagera sig. Att hitta gemenskap med andra i nätverk kan då bli ett tidseffektivt sätt att utveckla den egna organisationen och göra sin röst hörd för att kunna påverka. Genom att samarbeta kan företagen också hitta nya lösningar på exempelvis logistikproblem och därmed öka sin lönsamhet. Samarbeten och nätverk kan även bli en väg för att få stöttning och råd i frågor som är svåra för den enskilde företagaren. I strategiarbetet är det därför viktigt att satsa på att utveckla nätverk och plattformar för möten.

Minst lika viktigt är det att ha samverkansparter utanför länets gränser, som i angränsande län och kommuner och nationella myndigheter. I nätverken ska aktörer från hela kedjan få möjlighet att träffas för att kunna starta nya samarbeten. Kontakterna mellan den lokala och den regionala nivån ska också bli tätare för att aktörerna ska kunna stötta och leda varandra. ●

07 Sörmländsk matidentitet

SÖDERMANLAND ÄR KÄNT FÖR SINA FINA RÅVAROR. Länet har flera duktiga förädlingsföretag som tillverkar produkter i världsklass. Upplevelsen av maten är också viktig för vår matidentitet. Södermanland har många duktiga kockar och matkreatörer som kan vidareutveckla vårt matarv. Typiska sörmländska smaker som ofta nämns är äpplen, rabarber, vilt och gös. Det finns även goda möjligheter att lyfta in andra smaker i den sörmländska paletten: de nya maträtter som utrikesfödda och nysvenskar tar med sig in i länet från olika delar av världen innebär fantastiska möjligheter att utveckla den traditionella maten i nya riktningar.

Övergripande mål

DE ÖVERGRIPANDE MÅLEN ÄR ATT

- öka matturismen
- öka varumärkesbyggnaden av sörmländsk mat

Den (nya) sörmländska matidentiteten

Den sörmländska matidentiteten innebär råvaror av hög kvalitet och högt kunnande vid förädling. De många nysvenskar och utrikesfödda som finns i länet ger oss möjligheter att ta in nya smaker och upplevelser när vi låter det gamla Södermanland möta det nya. Den sörmländska matidentiteten ska fortsätta att utvecklas med nya trender och influenser. Det centrala ska fortfarande vara vår höga kvalitet i både produktion och produkter. Den sörmländska identiteten ska genomsyra all livsmedelsproduktion i länet, oavsett om den är småskalig eller storskalig.

► Den sörmländska identiteten ska genomsyra all livsmedelsproduktion i länet, oavsett om den är småskalig eller storskalig.

Bland de distinkta sörmländska smaker som lyfts finns alltså gös, rabarber, äpple och vilt. Utifrån dessa produkter kan vi vidareutveckla smaker och upplevelser som kan bindas samman med den regionala historien och känslan. Viltet innebär spännande möjligheter för nya kulinariska experiment. Även äpplen och annan frukt, som historiskt har odlats vid länets herrgårdsmiljöer och slott, är viktiga för en tydligare sörmländsk matprofilering. I länet finns också spetskompetens inom råvaruförädlingen som ytterligare kan förstärka den sörmländska matidentiteten.

3

områden inom
måltidsturismen har
pekats ut som extra
intressanta för
Södermanland att
arbeta vidare med:

- Naturnära
matupplevelser
- Mat, dryck och
upplevelser med
en autentisk
känsla
- Gastronomiska
och exklusiva
matupplevelser

Den sörmländska konsumtionen

Vi vill gärna att de som bor i Södermanland ska köpa och äta lokalproducerad och svensk mat. Konsumenterna är aktiva aktörer i livsmedelskedjan som gör aktiva val. Konsumenternas efterfrågan på olika produkter styr i hög grad vad som är lönsamt för livsmedelssektorn att producera. Det är därför viktigt att de sörmländska konsumenterna får verktyg och kunskap för att kunna göra så hållbara val som möjligt och att invånarna i Södermanland kan köpa och äta lokalproducerad och svensk mat. Det innebär bland annat att vi behöver upplysa konsumenterna om livsmedelsproduktion och hur deras val i affären påverkar världen runt omkring dem. Hållbar konsumtion kan också vara att börja äta mat som kanske är ovanlig i dag men som både kan börja odlas i Södermanland och ha ett lågt avtryck på klimatet, som gråärter till exempel. Det är också viktigt att konsumtionen präglas mer av säsongsbaserade val. Konsumenterna ska uppmuntras att våga pröva nya livsmedel och varianter som är mer lokala och hållbara, som att byta ut isbergssallad mot rödkål till exempel.

Matupplevelser

Södermanland erbjuder besökarna både herrgårdsmiljöer, naturupplevelser och stadskärnor. I alla typer av resmål kan maten ta plats och spela roll. Matturism är ett affärsområde som ständigt växer. Länets närhet till Stockholm och Skavsta flygplats gör att våra företagare kan nå en stor marknad. Antalet utländska turister växer i länet, men för att kunna nå ut och locka fler besökare behöver den digitala och språkliga tillgängligheten hos länets besöksföretag öka. För att öka länets matturism behöver vi göra gemensamma ansträngningar från både privat och offentligt håll och ha en gemensam målbild. En annan viktig faktor för att utveckla måltidsturismen är att jobba tvärssektoriellt eftersom den enskilde besökaren ofta vill ha tillgång till en paketerad upplevelse. Tre områden inom måltidsturismen har pekats ut som extra intressanta för Södermanland att arbeta vidare med: naturnära matupplevelser, mat, dryck och upplevelser med en autentisk känsla och gastronomiska och exklusiva matupplevelser⁴.

De restauranger, barer och caféer som finns i länet är viktiga aktörer i den sörmländska matupplevelsen. Deras verksamheter lockar turister, men de förser även sörmlänningarna med mat i vardagen. Allt fler äter ute, och genom att uppmuntra fler serveringar att ha lokalproducerad mat på menyerna kan fler människor uppleva sörmländsk mat i sin vardag.

⁴ För mer information, se STUA (2018) Sörmland – en internationell måltidsdestination

Förädling

De råvaror som vi förädlar är en viktig del av den sörmländska maten. I länet finns större aktörer som till exempel tillverkar glass, bröd och kryddblandningar, och mindre företag som bland annat gör korv, sylt och ost. Det finns ett stort kunnande om mathantverk i länet, och det visar sig bland annat i Matverks-tävlingarna⁵ där landskapet ofta placerar sig på prispallen. Länet och dess förädlare ska fortsätta bearbeta råvaror till högklassiga produkter och ta tillvara de sörmländska smakerna. Men för att göra det behöver vi satsa på fler förädlingsanläggningar, som kvarnar och slakterier, som kan hantera både små och stora kvantiteter. Länet behöver också fler förädlare, både inom mathantverket och den mer volymbaserade produktionen. Här måste tillgång och efterfrågan växa i takt med varandra.

Dryck är ett område inom förädling som ökat nationellt de senaste åren. Både alkoholhaltiga och alkoholfria drycker som produceras i Sverige efterfrågas i allt större utsträckning. Detta är en sektor som kan fortsätta öka om vi hittar nya nischer. I Södermanland finns i dag många företag som gör must, vin, öl och andra drycker. Upplevelser som är baserade på mat och dryck är en viktig attraktionskraft inom besöksnäringen och lockar många besökare till länet. ●

⁵ Matverk är en årlig tävling där lag som består av producenter tillsammans med förädlare och/eller matlagare från olika landskap tar fram nya innovativa produkter. För mer info se www.matverk.se

08 Ökad hållbar produktion

SÖDERMANLANDS OCH VÄRLDENS BEFOLKNING VÄXER. För att kunna mätta en växande befolkning behöver vi producera mer mat. Samtidigt behöver vi arbeta med det stora svinn som finns längs hela livsmedelskedjan. Södermanlands vision är att vi år 2045 inte ska bidra med några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären²⁸. Innan dess ska vi enligt Agenda 2030 bidra till att minska svälten i världen. Detta innebär att vi, förutom att öka produktionen av livsmedel, behöver hitta smarta och hållbara metoder för produktion.

I Södermanland finns möjligheter att öka både den småskaliga och hanterverksmässiga livsmedelsproduktionen liksom den stora volymproduktionen. Olika produktionstyper ska inte ställas mot varandra utan ses som komplement som gör en mångfald av företagande möjlig. I länet vill vi se en ökning av både den konventionella och den ekologiska produktionen och, precis som i den nationella livsmedelsstrategin, vill vi att den ökningen ska motsvara konsumenternas efterfrågan.

Övergripande mål

DE ÖVERGRIPANDE MÅLEN ÄR ATT

- ökad produktionsvolym av livsmedel i länet
- öka resiliensen och beredskapen i jordbruket

Ett hållbart jordbruk

Ett hållbart jordbruk innebär att vi kan tillgodose våra behov av livsmedel både i dag och i morgon. För att få ett hållbart jordbruk behövs både små och stora insatser. Det kan vara allt från markförbättrande åtgärder till att gå över till ett fossilfritt jordbruk. Vilken insats som är viktigast och mest prioriterad varierar från jordbruk till jordbruk och den tid man befinner sig i. Vi vill att framtidens jordbruk i Södermanland använder resurser så smart som möjligt. Därför behöver vi satsa på att hitta bra och fungerande lösningar och anpassa våra metoder efter situationen som den ser ut i dag. I länet ska vi sträva efter att skapa cirkulära system där vi kan ta tillvara restprodukter och återföra näringen till marken. För detta krävs ett gediget arbete där vi hittar metoder för att använda avloppsslam, biogasrester och annat avfall i jordbruket. Sverige är i dag ett föregångsland när det gäller låg användning av antibiotika och växtskyddsmedel, men vi kan förbättra vårt användande ytterligare.

► Vi vill att framtidens jordbruk i Södermanland använder resurser så smart som möjligt.

Jordbruket bidrar till utsläpp av växthusgaser genom användningen av till exempel fossila bränslen, men jordbruket kan också vara en kolsänka om vi ökar markens kolinlagring. För att öka hållbarheten i länets livsmedelsproduktion är det viktigt att minska utsläppen av växthusgaser. Det kan handla om insatser som minskar den bränslemängd som går åt vid körning på åkermark, torkning av spannmål eller uppvärmning av exempelvis växthus. Det kan också handla om att öka markens kolinbindning genom alternativa odlingsmetoder eller att utveckla djurhållningen så att resurserna används så effektivt som möjligt utan att tumma på djurskyddet. Det är också viktigt att den sörmländska livsmedelsproduktionen arbetar för att minska skuggarealerna, det vill säga de arealer som används i andra länder, för att producera livsmedel eller insatsmedel.

Matsvinn

En hållbar ökad produktion handlar också om att minska matsvinnet längs hela livsmedelskedjan. Här behöver vi göra något för att det ska bli enklare att använda restprodukter i produktionen, men även för att mat i butiker, restauranger och i hemmen inte ska slängas. Aktörer längs hela kedjan behöver öka sina kunskaper om hur livsmedel tas tillvara och hitta lösningar för hur svinnet kan hanteras. Ju mer vi kan använda av de produkter som produceras, desto mindre onödiga klimatutsläpp görs.

► Ju mer vi kan använda av de produkter som produceras, desto mindre onödiga klimatutsläpp görs.

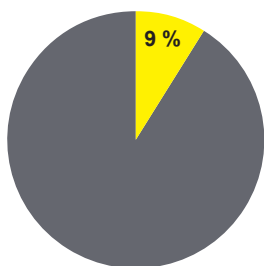

Resiliens och krisberedskap

Livsmedelskedjan, från åkern till matbordet, innehåller många steg och aktörer i ett komplext system. I systemet finns det mycket vi är beroende av för att allt ska fungera, exempelvis drivmedel, gödsel, fungerande transporter och el. Det gör att det finns känsliga delar i livsmedelsproduktionen som kan drabbas vid större störningar. Vi har redan sett exempel på detta både vid stormen Gudrun 2005 eller den stora torkan sommaren 2018. Det är troligt att framtidens klimatförändringar kommer att innebära fler kriser och påfrestningar för den svenska livsmedelsproduktionen och samhället i stort.

Det är viktigt att vi i Södermanland är proaktiva och förbättrar vår beredskap inom livsmedelsproduktionen redan innan någon allvarlig störning inträffar. Det innebär att vi ska ha skapat nätverk, rutiner och reducerat svagheter innan vi hamnar i ett krisläge. För att göra detta behöver vi veta vad vi är beroende av, hur kritiska dessa beroenden är och hur de kan hanteras. Det kan till exempel handla om att ge stöd till lantbrukare vid extremt väder eller hur kommuner och landsting ska kunna förse medborgare inom omsorgen med mat. Det behöver också göras tydligt vem som har ansvar för vad om en kris skulle uppstå och hur aktörerna i så fall kan stötta varandra.

Ett sätt är att satsa på att öka resiliensen inom livsmedelsproduktionen. Resiliens är ett begrepp som beskriver hur väl ett system kan hantera förändringar, återhämta sig och fortsätta utvecklas efter en störning²⁹. En resilient livsmedelsproduktion innebär att vi kan fortsätta producera livsmedel trots störningar och att systemet har en förmåga att hantera plötslig stress. Det kan handla om att till exempel hitta lokala alternativ till insatsmedel eller öka gårdens eget kretslopp. Vi kan vinna mycket på att samarbeta med andra regionala och nationella aktörer för att gemensamt hitta så bra lösningar som möjligt. Det är också viktigt att bevaka omvärlden och se vilka framsteg som görs för att vi ska kunna använda bra lösningar i Södermanland.

► Enligt Jordbruksverkets statistik³⁰ fanns det 124 786 hektar åkermark i Södermanlands län år 2017. Av denna areal var 10 735 hektar i träda, vilket motsvarar 9 procent.

Arealanvändning

Det finns en konkurrens om marken i länet. Industrier vill expandera, nya bostadsområden ska byggas och efterfrågan på mark till fritidsaktiviteter ökar. Det gör att priserna på mark blir höga och att det blir svårare för nya ägare att över i lantbruket. Vi behöver noga tänka över hur vi värderar och använder mark i dag, eftersom den kan behövas för produktionen av livsmedel i morgon. Enligt Jordbruksverkets statistik³⁰ fanns det 124 786 hektar åkermark i Södermanlands län år 2017. Av denna areal var 10 735 hektar i träda, vilket motsvarar 9 procent. Träda behöver inte vara dåligt för produktionen utan kan användas för ogräsbekämpning. Men långvariga trädor och betesmark som inte används riskerar i längden att leda till igenvuxen jordbruksmark.

Under 2017 fanns det 16 735 hektar betesmark³¹ i länet. Andelen betesmark har minskat kraftigt det senaste seklet. Det har en negativ inverkan på den

sörmländska livsmedelsproduktionen. Men betesmarker som används för djurbete kan på sikt öka möjligheterna att nå miljömålen samtidigt som den regionala produktionen av livsmedel ökar. Det är därför viktigt att se den nytta som betande djur bidrar med som den biologiska mångfalden. Betesmark och gräsvallar till djur kan även fungera som kolsänkor. Det är mycket kostsamt att återställa jordbruksmark, och många av de biologiska värdena kan försvinna när naturbetesmarker växer igen. Vi tjänar därför på att använda vår mark på ett långsiktigt och smart sätt.

Frukt och grönsaker

Länets självförsörjningsgrad på grönsaker och frukt är i dag väldigt låg. Men inom den offentliga sektorn finns ett stort intresse för att upphandla mer regionalt producerad frukt och grönt. Alla platser i länet är inte lämpliga för frilandsodling, men på de platser där förutsättningarna är rätt finns det stora möjligheter att öka produktionen av sörmländska frukter, grönsaker och bär. En annan möjlighet för ökad produktion av grönsaker är att öka växthusodlingen. I takt med att nya tekniker och lösningar lanseras minskar beroendet av icke hållbara uppvärmningssystem för växthusen. En annan fördel med växthus är att de är oberoende av jordmånen och att de ger en möjlighet till förlängd växtsäsong.

► **Andelen betesmark har minskat kraftigt det senaste seklet. Det har en negativ inverkan på den sörmländska livsmedelsproduktionen.**

► **Det ställer krav på ömsesidig förståelse och respekt för viltet, naturen och berörda näringar.**

Alternativa produktionsgrenar

För att öka produktionen av livsmedel i länet behöver vi inte bara satsa på de produktionsgrenar vi har i dag. Vi ska också våga testa ovanliga eller nya livsmedel och produktionsmetoder, som akvaponi, ett kretslopp med fisk- och växtodling, kaninuppfödning eller ovanliga grödor som hirs. Nya produktionsgrenar kan innebära fördelar ur ett hållbarhetsperspektiv. Det kan exempelvis röra sig om djur som är effektiva foderomvandlare eller om nya vegetabilier som kan användas som mat för människor.

Vilt

En förutsättning för att alla ska kunna känna glädje med viltet är att viltstammarna är i balans med den naturliga fodertillgången. Jakträtten är knuten till äganderätten i Sverige. Viltet ägs inte av någon utan vandrar fritt i landskapet. Först när ett vilt har fällt på en enskild fastighet får jakträttsinnehavaren rätt till det. Det kräver en ansvarsfull förvaltning av viltet och dess naturliga levnadsmiljö. Landskapet ska i olika grad kunna användas av hela samhället och ge råvaror, livsmedel och friluftsliv. Inget enskilt intresse bör påverka viltet så att det får negativa konsekvenser, varken för viltet självt eller för oss människor och våra verksamheter. Det ställer krav på ömsesidig förståelse och respekt för viltet, naturen och berörda näringar. Förutsättningen är personliga möten, samtal och kunskap. Ett särskilt arbete pågår med detta i länet, och en förvaltningsplan för klövvilt har tagits fram.

Viltstammarnas sammansättning av arter och storlek varierar över länet. Lokalt finns det stora stammar av klövvilt, det vill säga älg, vildsvin, rådjur och hjort, som försvårar livsmedelsproduktionen. I dessa områden är det viktigt att ha en långsiktig plan för hur viltets negativa påverkan på lantbruket kan minskas. I det arbetet måste alla berörda parter delta aktivt. Markägare, jägare och lantbrukare måste mötas, och viltstammar och skador bör visas i siffror så att resultatet av vidtagna åtgärder är mätbara. ●

09 Beskrivning av arbetsgången och fortsatt arbete

ARBETET MED ATT TA FRAM DEN REGIONALA LIVSMEDELSSTRATEGIN har skett i nära samarbete mellan Regionförbundet Sörmland, Länsstyrelsen i Södermanlands län och LRF Södermanland⁶. Det beslutades att Länsstyrelsen, som har tidigare erfarenheter av att arbeta med regionala livsmedelsstrategier, skulle ha den operativa rollen med projektledare. Styrgruppen för arbetet har bestått av representanter från Länsstyrelsen, Regionförbundet och en konsult. I arbetsutskottet har ovanstående representanter och LRF Södermanland ingått. I arbetet har utbytet med andra län varit stort för att få inspel, lära om processen och bana väg för framtida samarbeten.

I arbetet med att ta fram en livsmedelsstrategi tillsattes en referensgrupp. Referensgruppens syfte var att lyfta prioriterade frågor med hjälp av representanter från hela ledet, från jord till bord. Referensgruppen kompletterades sedan med så kallade fokusgrupper. Fokusgrupperna bestod av representanter från specifika branscher eller områden inom livsmedelsproduktionen, till exempel dryck eller vilt. För att få en bred förankring genomfördes dialogmöten med alla kommuner i länet. Utöver detta har man haft regelbunden kontakt med många olika aktörer som kommit med inspel till arbetet. I arbetet har även två öppna möten hållits i Katrineholm respektive Strängnäs.

Strategin i sin helhet kommer att bestå till 2030, även om det självklart kommer att finnas plats för revideringar under tidens gång. Handlingsplanen för att införa strategin, som presenteras i ett eget levande dokument, kommer att uppdateras med ett intervall av 2–3 år. Handlingsplanens syfte är att konkretisera strategin och att säkerställa att målen uppfylls.

Huvudansvaret för att livsmedelsstrategin genomförs och lever vidare ligger på styrgruppen som består av Länsstyrelsen i Södermanlands län, Region Sörmland och LRF Södermanland. Styrgruppen ska sammankalla till möte, koordinera arbetet och föra utvecklingen framåt. Den ansvarar även för att nya handlingsplaner kontinuerligt produceras. Förutom styrgruppen tillsätts en referensgrupp som ska bestå av representanter från hela livsmedelskedjan. Referensgruppen sammanträder en till två gånger per år för att diskutera vilka åtaganden som ska prioriteras och gå igenom lyckade utvecklingsprojekt och goda exempel. Referensgruppen ska även vara till hjälp när nya handlingsplaner tas fram.

⁶ Vid årsskiftet 2018/2019 går Regionförbundet Sörmland samman med Landstinget Sörmland och Kollektivtrafikmyndigheten och bildar tillsammans Region Sörmland

---

► **Alla aktörer inom livsmedelskedjan, från jord till bord, har ett ansvar för att livsmedelsstrategin uppfylls.**

Alla aktörer inom livsmedelskedjan, från jord till bord, har ett ansvar för att livsmedelsstrategin uppfylls. Det leder till att graden av självförsörjning av hållbart producerade livsmedel ökar i länet. Om målen ska nås till 2030 krävs det att samtliga aktörer samverkar och bidrar utifrån den roll man har. Samverkan kan ske både i och utanför länet med andra nationella och regionala aktörer. Det är viktigt att företag, ideella organisationer och offentliga myndigheter gemensamt driver på frågan. Ju mer livsmedelsstrategin genomsyrar livsmedelskedjan, desto mer långsiktiga blir resultaten! ●

10 Bilaga – andra strategier, projekt och skrifter

NATIONELLT

FNs: globala miljömål (Agenda 2030)

Agendan består av 17 mål för att vi globalt ska uppnå en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar värld till 2030. Flera av målen är direkt eller indirekt kopplade till livsmedelsproduktionen. Arbetet med att nå målen sker på lokal, regional och nationell nivå.

För mer information:

www.agenda2030delegationen.se/

Nationell livsmedelsstrategi

Strategins mål är att den svenska livsmedelsproduktionen ska öka, stärka livsmedelskedjans konkurrenskraft samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet. Strategin ska också minska sårbarheten i livsmedelskedjan och bidra till en ökad svensk självförsörjningsgrad. Produktionsökningen av ekologiska och konventionella livsmedel ska motsvara konsumenternas efterfrågan.

För mer information:

www.regeringen.se/regeringens-politik/en-livsmedelsstrategi-for-jobb-och-hallbar-tillvaxt-i-hela-landet/

Sveriges miljömål

Sveriges miljömål består av ett övergripande mål, generationsmålet och 16 miljö kvalitetsmål som beskriver det tillstånd i den svenska miljön som arbetet ska leda till. I länet har Länsstyrelsen ett särskilt ansvar för att samordna det regionala mål- och uppföljningsarbetet, för det regionala åtgärdsprogrammet och för att i arbetsgrupper och projekt med olika aktörer verka för att miljömålen nås.

För mer information: www.sverigemiljomal.se/ och länsstyrelsens webbplats.

REGIONALA STRATEGIER

Regional besöksstrategi för Sörmland

Den regionala besöksstrategin syftar till att öka besöksnäringen fram till 2023 med stort fokus på hållbarhet. Strategin har fyra teman som ska stärka besöksnäringen, och ett av dessa är culinary attractions.

För mer information:

www.region.sormland.se/regional-utveckling/utbildning-arbete-och-naeringsliv/oevrig-naeringslivsutveckling/det-regionala-turismuppdraget/

Regional handlingsplan för grön infrastruktur i Södermanlands län

Grön infrastruktur handlar om att ta hänsyn till miljön och landskapet vid samhällsplanering och utveckling. Genom att beakta hur naturen hänger ihop genom hela landskapet vill man öka hållbarheten i samhällsutvecklingen och gynna människors välbefinnande. Detta inkluderar mark- och vattenanvändningen som är kopplad till jordbruket.

För mer information:

www.lansstyrelsen.se/sodermanland/stat-och-kommun/natur/gron-infrastruktur.html

Strategi för smart specialisering i Sörmland

Dokumentet är framtaget av Regionförbundet, som numera är en del av Region Sörmland. Det beskriver hur vi ska främja kunskapsutvecklingen i länet genom prioriteringar och satsningar på potentiella styrkeområden och bli bättre på värdeskapande samarbeten med omvärlden. Biobaserade näringar är ett definierat styrkeområde i strategin.

För mer information:

www.region.sormland.se/regional-utveckling/utbildning-arbete-och-naeringsliv/innovation/smart-specialisering/

Samförvaltningsplan för klövvilt

En samförvaltningsplan för allt klövvilt i länet har tagits fram av Länsstyrelsen i samarbete med Viltförvaltningsdelegationen. Målet är en god förvaltning av klövviltstammarna som tar hänsyn till flera perspektiv, bland annat viltets välmående, trafik, klövviltets påverkan i landskapet och skadebilden i jord- och skogsbruk.

För mer information: *Länsstyrelsens webbplats.*

Sveriges friskaste län 2025

Landstinget, numera Region Sörmland, har sedan 2012 en satsning för att Sörmland ska bli landets friskaste län till 2025. Ett tema i denna satsning är förebyggande och hälsofrämjande arbete där bland annat kostvanor ingår.

För mer information:

www.landstingetsormland.se/Sa-styrs-landstinget/Sveriges-friskaste-lan-2025/

Klimat- och energistrategi Södermanland

Strategins syfte är att samla aktörer i länet kring klimat- och energifrågan så att de har en gemensam kunskapsbild. Klimat- och energistrategin ska leda till att vi i länet ska kunna utveckla och genomföra åtgärder som bidrar till att nå klimatmålen. I strategin finns två insatsområden som är direkt kopplade till livsmedelsstrategin: hållbar konsumtion av livsmedel och varor och hållbart jord- och skogsbruk. Uppdatering pågår under 2019 med det regionala miljö- och klimatrådet som styrgrupp.

För mer information:

www.lansstyrelsen.se/sodermanland/tjanster/publikationer/klimat-och-energistrategi-for-sodermanland.html

Sörmlandsstrategin

Sörmlandsstrategin är en regional utvecklingsstrategi för länet. Strategin ska verka för ett tvärsektoriellt arbete för att sträva mot en hållbar utveckling och tillväxt.

För mer information: *www.sormlandsstrategin.se*

REGIONALA PROJEKT FÖRENINGAR

Stolt Mat i Sörmland

Stolt mat i Sörmland är ett länsgemensamt projekt finansierat av Länsstyrelsen i Södermanlands län, Sparbanken Rekarne, Sörmlands sparbank och Regionförbundet Sörmland. Stolt Mat i Sörmland har som mål att inspirera, informera och aktivera alla som ser mat som en viktig utvecklingskraft för länet.

För mer information: *www.stoltmatisormland.se/sv*

Sörmlands matkluster

Sörmlands matkluster är en ekonomisk förening med drygt 100 medlemmar i slutet av 2018. Den verkar för att medlemsföretagens lönsamhet och omsättning ska öka, för ett ökat kunnande inom matområdet i Södermanland och för en mer levande landsbygd. Föreningen arrangerar evenemang, bland annat aptittrundan och korv- och brödfestivalen.

För mer information: *www.matkluster.se*

Agro Sörmland

Agro Sörmland är en neutral arena och mötesplats för att främja utveckling, innovation och tillväxt inom de biobaserade näringarna. Detta sker bland annat genom projekt, seminarier och påverkansarbete. Agro Sörmland drivs av Agro Öst och samarbetar med bland andra Vreta Kluster i Östergötland.

För mer information: *www.agrosormland.se*

Åtgärdsprogram för vatten 2016–2021

Åtgärdsprogrammen för genomförande av EU:s vattendirektiv är uppdelade på fem vattendistrikt nationellt. Dokumenten ska stödja det regionala arbetet med vattenfrågor, bland annat genom att se över åtgärder som kan krävas i landskapet för att höja vattenkvaliteten.

För mer information: *Vattenmyndigheternas webbplats*

11 Källor

REFERENSER

- 1 Proposition 2016/17:104
- 2 SCB (2018) Folkmängd i riket
- 3 Länsstyrelsen i Södermanlands län (2013)
- 4 SCB (2018) Förfärdigande 16+ år pendlare över kommungräns efter bostadslän, arbetsställen, kön och år 2016, SCB
- 5 SCB (2018) Befolkningsprognos för Södermanlands län
- 6 Tillväxtverket & SCB (2017) Gästnätter efter region, tabellinnehåll och år
- 7 STUA (2018)
- 8 Flygare I A & M Isacson (1999)
- 9 LRF (2018)
- 10 Eklund, P (å.o) 11 Eklund, P (å.o) 12 LRF (2016)
- 13 SCB (2018) Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik
- 14 SCB (2018) Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik
- 15 SCB (2016) Företagens ekonomi
- 16 SCB (2018) Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik
- 17 SCB (2018) Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik
- 18 SCB (2018) Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik
- 19 SCB (2018) Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik
- 20 SCB (2018) Regional omsättningsstatistik baserad på Momsdeklarationer
- 21 Jordbruksverket 2017b
- 22 Jordbruksverket 2017a
- 23 Asp et al (2015)
- 24 Agenda 2030-delegationen (å.o)
- 25 Regeringen (2017)
- 26 Sveriges miljömål (å.o)
- 27 World health organization (å.o)
- 28 Länsstyrelsen i Södermanlands län (2016)
- 29 MSB (2013)
- 30 Jordbruksverkets statistikdatabas (2018b)
- 31 Jordbruksverkets statistikdatabas (2018a)

TRYCKTA KÄLLOR

Asp M, Berggreen-Clausen S, Berglöv G, Björck E, Johnell A, Axén Mårtensson J, Nylén L, Ohlsson A, Persson H & Sjökvist E (2015) *Framtidsklimat i Södermanlands län* SMHI Klimatologi nr 22

Flygare I A & Isacson M (1999) *Jordbruket i välfärdssamhället: 1945–2000*, Stockholm: Natur och kultur

LRF (2016) *Det gröna näringslivet i Södermanland*, finns även tillgänglig på <https://www.lrf.se/mitt-lrf/nyheter/sodermanland/2016/09/det-grona-naringslivet-i-sodermanland-och-dess-betydelse-for-samhallet/>

Länsstyrelsen i Södermanlands län (2013) *Nulägesbeskrivning av Södermanlands landsbygd*

Länsstyrelsen i Södermanlands län (2016) *Klimat och energistrategi för Södermanland*

Macklean (2018) *Insikter #10, Innovation*

MSB (2013) *Resiliens – Begreppets olika betydelser och användningsområden*

Proposition 2016/17:104 *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet* Stockholm: Näringsdepartementet

Regeringen (2017) *Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende länsstyrelserna*

WEBBSIDOR

Agenda 2030-delegationen (å.o) Om agendan tillgänglig på <http://agenda2030delegationen.se/agenda-2030/om-agendan/> [2018-10-01]

Jordbruksverket (2017a) *Ekosystemtjänster från jordbruksmark*, tillgänglig på <https://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/miljoklimat/ettriktodlingslandskap/sejo-rdbruksmarkensvarden/ekosystemtjansterfranjordbruksmark.4.4d857f2814e3cf3eeda2b bce.html> [2018-10-01]

Jordbruksverket (2017b) *Jordbruket och övergödningen*, tillgänglig på <https://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/miljoklimat/ingenovergodning/jordbru-ketochovergodningen.4.4b00b7db11efe58e66b80001608.html> [2018-10-01]

LRF (2018) *Självförsörjning*, tillgänglig på <https://www.lrf.se/politikochpaverkan/foretagarvillkor-och-konkurrenskraft/nationell-livsmedelsstrategi/sjalvforsorjning/> [2018-10-02]

Matverk (å.o) *Gastronomiska Matverk* tillgänglig på <http://www.matverk.se/> [2018-10-02]

Sveriges miljösmål (å.o) *Miljömålen* tillgänglig på <http://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/> [2018-10-01]

World health organization (å.o) *Constitution of WHO: principles* tillgänglig på <http://www.who.int/about/mission/en/> [2018-10-02]

STATISTIK

Jordbruksverkets statistikdatabas (2018a) *Betesarealens användning efter län/rikt och gröda år 2017* tillgänglig på [http://statistik.sjv.se/PXWeb/pxweb/sv/Jordbruksverkets%20statistikdatabas/Jordbruks verkets%20statistikdatabas Arealer 1%20Riket%20län%20 kommun/JO0104B6.px/?rxid=5adf4929-f548-4f27-9bc9-78e127837625](http://statistik.sjv.se/PXWeb/pxweb/sv/Jordbruksverkets%20statistikdatabas/Jordbruks%20verkets%20statistikdatabas%20Arealer%20Riket%20län%20kommun/JO0104B6.px/?rxid=5adf4929-f548-4f27-9bc9-78e127837625) [2018-10-02]

Jordbruksverkets statistikdatabas (2018b) *Åkerarealens användning efter län/rikt och gröda år 2017* tillgänglig på [http://statistik.sjv.se/PXWeb/pxweb/sv/Jordbruksverkets%20statistikdatabas/Jordbruks verkets%20statistikdatabas Arealer 1%20Riket%20län%20 kommun/JO0104B1.px/?rxid=5adf4929-f548-4f27-9bc9-78e127837625](http://statistik.sjv.se/PXWeb/pxweb/sv/Jordbruksverkets%20statistikdatabas/Jordbruks%20verkets%20statistikdatabas%20Arealer%20Riket%20län%20kommun/JO0104B1.px/?rxid=5adf4929-f548-4f27-9bc9-78e127837625) [2018-10-02]

SCB (2016) *Företagens ekonomi 2016*

SCB (2018) *Folkmängd i riket, län och kommuner 31 december 2017 och befolkningsförändringar 2017* tillgänglig på <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/helarsstatistik--kommun-lan-och-rikt/folkmangd-i-rikt-lan-och-kommuner-31-december-2017-och-befolkningsforandringar-2017/> [2018-10-02]

SCB (2018) *Förvärvsarbetande 16+ år pendlare över kommungräns efter bostadskommun, arbetsställe kommun, kön och ålder* tillgänglig på [http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START AM AM0207 AM020 7L/AM0207PendKoma04/table/table-ViewLayout1/?rxid=dbf3ea8a-6e11-4869-bb81-964f41188258#](http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START%20AM%20207%20AM020%207L/AM0207PendKoma04/table/table-ViewLayout1/?rxid=dbf3ea8a-6e11-4869-bb81-964f41188258#) [2018-10-02]

SCB (2018) *Regional omsättningsstatistik baserad på Momsdeklarationer*

SCB (2018) *Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik.*

SCB, *Befolkningsprognos för Södermanlands län*

Tillväxtverket och SCB, *Gästnätter efter region, tabellinnehåll och år*

ICKE PUBLICERAT MATERIAL

STUA (2018) *Sörmland – en internationell måltidsdestination*

Peter Eklund, egna beräkningar utifrån data från Jordbruksverket och LRF. Med Östra Mellansverige menas Stockholm, Uppsala, Sörmland, Östergötland, Gotland, Örebro, Västmanland och Gävleborgs län.

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

www.lansstyrelsen.se/sodermanland